

DE COLLECTIONE BURCHARDI

EPISCOPI WORMATIENSIS

s mos inscribendi synodis, pontificibus, vel Patribus sententias quorundam posteriorum scriptorum, Pœnitentiale Ecclesiarum Germaniæ ab ipso receptum et auctum.

Dissertatione FF. Ballerinorum *De antiquis collect.*, Opp. S. Leonis Magni tom. III, seu *Patrologiæ*, tom. LVI, col. 320.)

Burchardus, patria Hassus, non monachus, ut crediderunt, sed canonicus et capellanus refuit, ac postea ad Wormatiensem cathedram promotus ante annum 1062, eandem tenuit usque ad annum 1025, quo e vivis excessit XIII Kal. Septembris. Dum autem erat episcopus, collectionem canonicam hortante Brunicone Ecclesiæ Wormatiensis præfatus, concinnavit. Stephanus Baluzius in præfatione ad Antonii Augustini libros de Emendatione Gratiani, animadvertit verum hujus collectionis auctorem dicendum esse potius Olbertum monachum Wormatiensem, et postea abbatem Gemblacensem, quod et magistrante Burchardus magnum illud canonicum volumen centonizavit, si vera hæc sunt quæ scribuntur in libro *de Gestis abbatum Gemblacensium*. Quod et ex mss. Gemblacensibus atque Leodiensibus aliter narrat Bartholomæus Fisen in *Floribus Leodiensis*, pag. 328. Cum vero Burchardus Olberto præceptore et familiari suo uteretur, eum operis adiutorem adhibuisse negari non potest. Sigebertus in Chronico ad annum 1008 Burchardum *collaborante magistro suo Olberto, viro undequaque doctissimo, magnum Canonum volumen edidisse* testatur. Anonymus, qui post Burchardi obitum ejus collectionem digessit editioni Coloniensi insertam, alium operis adiutorem commemorat. *Eodem tempore, inquit, in Collectario canonum.... codicum laboravit. Nam domino Walterio Spirensi episcopo adjuvante, et Brunicone præposito exite et suggerente, canones in unum corpus collectati dignus est titulus: Collectarium canonum; manuscripti codices omni titulo carent. Converso cum præfatione ipsius Burchardi paulo subjicienda, in cujus fine is suam collectionem Collectarium vocat.*

Ad Ecclesiæ suæ Wormatiensis usum idem opus confecisse in eadem præfatione testatur. non inceptum ante annum 1012 colligitur ex c. 227, ubi suam formatam epistolam ad Walterium Spirensis scriptam eodem anno Martii. Idem vero opus jam fuisse perfectum testatur Burchardus anno 1023 synodo Salangustana interesset, ex eo cognoscimus quia ejusdem collectionis canones cum in collectionem non potuisset

inserirere, in calce omnes subiecit. Joannes Molinæus in præfatione ad Ivonis Decretum auctor est multa in editis Burchardi libris desiderari quæ ipse vidit in veteribus pleniora, sed ea in duodecim libros tantum divisa, quorum sexta pars est editus liber. Hinc, ut credimus, Joannes Albertus Fabricius tom. XI Bibliothecæ Græcæ, pag. 8, *duodecim tomos decretorum a Burchardo collectos tradit, additque: Hoc opus ipsius integrum necdum lucem vidit, sed tantum excerpta ex illo divisa in libros 20*. At non solum codex, ex quo editio prodiit, libros 20 Burchardo inscribit, verum etiam illa quoque vetustissima exemplaria quæ Petrus Pithæus commemorat. Nos item quatuor integros codices vidimus, duos in bibliotheca Vaticana signatos num. 1350 et 1355, unum apud Patres Benedictinos in monasterio Padilironensi, et alium Patavinum in bibliotheca S. Justinæ, qui totidem libros eidem Burchardo inscriptos exhibent. Addeamus et alia duo antiqua Vaticana exemplaria 1356 et 4980, quorum alterum incipit a libro septimo, alterum a nono, et utrumque prosequitur usque ad librum XIX, qui ob mutilos codices fine caret. Cum hæc librorum series ac ea quæ in eisdem continentur eadem sint in aliis exemplaribus integris, hæc quoque duo exemplaria eundem viginti librorum numerum confirmant. Cum porro nulli hactenus noti codices ullam collectionem Burchardi nomine prænotatam, in duodecim partes distributam contineant, veremur ne Joannes Molinæus æquivocatione aliqua ductus aliam ampliorem anonymam collectionem in totidem partes divisam ob consonantiam in pluribus pro Burchardiano opere inadvertenter acceperit. Forte ob oculos habuit collectionem Sorbonico-Martiniensem in partes duodecim distinctam, quam descripsimus capite decimo; deceptusque ex eo fuit quia inter titulos librorum Burchardi I, II et sequentibus, ac titulos ejusdem collectionis præfixos partibus I, II, III, IV, V et X, summa consensus est. Certe præfatio quæ in solis mss. 20 libros præferentibus invenitur, Burchardum habet auctorem iisdemque libris fidem facit. Id autem multo clarius elucet ex tribus Burchardi codicibus Vat. 1355, Patavino S. Justinæ, et Padilironensi, in quibus ipsa præfatio ab editis discrepans, et sincerior, ut mox videbimus,

quam vulgata, non solum eundem viginti librorum A numerum expresse approbat, verum etiam ipsorum titulos insertos præferens, hos et non alios a Burchardo concinnatos testatur. Concinit etiam anonymus ipsi Burchardo coævus, qui in ejus Vita tradit: *Hoc vero corpus, sive Collectarium distinxit, et in viginti libros distribuit.* Nonne hæc duo, coevi scilicet scriptoris et ipsius Burchardi, testimonia duodecim librorum opinionem expungunt?

3. In Operibus Georgii Cassandri pag. 1091 et 1098, teste Fabricio, hæc leguntur: *Nacti etiam sumus mss. opus Burchardi, quod obiter tantum cum impresso Parisiis an. 1549 contulimus, et deprehendimus epistolæ phrasim totam immutatam.* Idipsum et nos observavimus in tribus laudatis codicibus, in quibus tantum præfationem invenimus. In his præfatio non solum verbis discrepat a vulgata, verum etiam ordine: ea enim quæ in editis ad præfationis calcem ab aliis adjecta videri possunt, ipsi præfationi in iisdem mss. ita inseruntur, ut Burchardo auctore scripta fuisse manifestissime constet. Horum veterum exemplarium concordia, cum quibus alios quoque codices qui præfatione non careant, convenire non ambigimus, hanc veram esse præfationem seu epistolam Burchardi ad Bruniconem suadet; idipsumque confirmat ipsa styli ac syntaxeos inconcinnitas, quæ illi ævo maxime congruit. Præfationem autem vulgatam, cum tam aperte a memoratis vetustis mss. dissentiat, studiosi alicujus arbitrio, cui elegantior stylus placebat, fuisse immutatam arbitramur. Illam interim qualis in codicibus legitur hic exhibemus.

4. « Burchardus solo nomine Wormaciensis episcopus Brunichoni fideli suo, ejusdem videlicet sedis præposito, in Christo Domino salutem.

« Multis jam sæpe diebus familiaritas tua, frater charissime, præsens nobis hortando suggestit quatenus libellum ex variis utilitatibus ad opus presbyterorum nostrorum tam ex sententiis sanctorum Patrum quam ex canonibus, seu ex diversis pœnitentialibus vigilantia animo corpus in unum colligerem: ob id maxime, quia canonum jura et judicia pœnitentium in nostra diœcesi sic sunt confusa atque diversa et inculta, ac sic ex toto neglecta, et inter se valde discrepantia, et pene nullius auctoritate suffulta, ut propter dissonantiam vix a sciolis possint discerni. Unde fit plerumque ut confugientibus ad remedium pœnitentiæ, tam pro librorum confusione quam etiam presbyterorum ignorantia, nullatenus valeat subveniri. Cur hoc? Inde æstimo evenire maxime, quia mensuram temporis et modum delicti in agenda pœnitentia non satis attente, et aperte, et perfecte præfigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter unumquodque emendandum sit; sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt. Quapropter, quia hoc nisi a sapientibus et legis divinæ eruditis fieri

nequit, rogavi me dilectio tua, ut hunc librum breviter collectum, nunc demum pueris discendum traderem: ut quod nostri cooperatores in maturiore ætate positi nostris diebus, et antecessorum nostrorum tarditate neglexerant, modo ætate teneris, et aliis discere volentibus traderetur. Siquidem ut prius fierent probi discipuli, post plebium et doctores et magistri; et ut perciperent in scholis quod quandoque docere deberent sibi commissos. Desiderium tuum, et petitio, frater, justa mihi videtur, et de voluntate tali gratias ago. Etiam et illi multimodas gratias refero, qui te talem mihi præstiterat, quia pro statu Ecclesiæ nostræ te assidue desudasse cognoveram. Sed quod tuam exhortationem sæpius mihi inculcatam tandiu distuleram, meæ ignaviæ nolo ut assignes, quia duabus ex causis minime mihi hoc attingere licuerat: scilicet propter varias et inevitabiles ecclesiasticas necessitates, quæ quotidie more fluctuum emergunt; et insuper cura mundialium rerum ad imperialia mandata pertinentium, quæ studentis et ad superiora tendentis animum valde obtundunt; quia animus ejusque, dum dividitur per plura, minor fit ad singula. Tamen tuis sanctis petitionibus obediens synodalia præcepta et sancta statuta tam ex sententiis sanctorum Patrum quam ex canonibus, Deo largiente, collegi et, prout potui, corpore connexui in uno, et in viginti libros idem corpus distribui. Et si quis diligens lector eos subtiliter perscrutatus fuerit, multas utilitates nostri ministerii in eis inveniet.

Index (1) singulorum librorum D. Burchardi Wormaciensis episcopi, breviter quid quoque libro continetur ostendens.

« Primus liber continet de potestate et primat apostolicæ sedis, patriarcharum, cæterorum primatum metropolitanorum, et de synodo celebranda, et vocatione ad synodum; de accusatis, et accusatoribus, et testibus; de exspoliatis injuste; de iudicibus ac de omni honore competenti, ac dignitate, et diverso negotio, et ministerio episcoporum.

« Secundus liber continet de congruenti dignitate et diversa institutione, ac nutrimento, vel qualitate vitæ, et diverso negotio, et ministerio presbyterorum, et diaconorum, seu reliquorum ordinum ecclesiasticorum.

« Tertius liber continet de divinarum domorum institutione, et cultu, et honore; de decimis, et oblationibus, et justitiis singulorum; et qui libri in sacro Catalogo recipiantur, qui vero apocryphi, et quando apponendi sint.

« Quartus liber continet sacramentum baptismatis, et ministerium baptizandorum, et baptizatorum, et consignandorum, et consignatorum.

« Quintus liber continet de sacramento corporis et sanguinis Domini, et de perceptione, et observatione eorum.

« Sextus liber continet de homicidiis sponte et

(1) Hic titulus, vel saltem Burchardi nomen, librorum arbitrio insertum videtur.

vero capitula ex Reginone, et nonnulla etiam ex duabus appendicibus quæ in mss. Reginonis collectioni subjiciuntur, eum excerpisse Stephanus Baluzius in præfatione ad Reginonem late demonstrat. Verum in titulis multa mutavit, aliis titulis ex arbitrio præfixis, qui a subsequentibus canonum collectoribus ex eodem suscepti, magnam confusionem pepererunt. Cum enim non pauca apud ipsum inscribantur nominibus conciliorum, vel pontificum, in quorum decretis aliunde editis nihil tale reperitur; ea in deperditis eorundem documentis a Burchardo vel ab exscriptoribus ejus inventa plures crediderunt; ac propterea eadem veluti fragmenta pretiosa ab ipsis conservata suo cujusque synodi, vel pontificis loco in Conciliorum editionibus addita sunt. Qui vero rem hanc accuratius expendendam suscepere, detexerunt Burchardum synodorum, Romanorum pontificum, aut sanctorum Patrum nominibus tribuisse ea capitula quæ Regino vel ex Capitularibus regum, vel ex Rhabano, vel ex Ferrando diacono, vel sine ulla auctoris mentione recitavit. Stephanus Baluzius in laudata præfatione, num. 22, hæc de Capitularium libris notavit: *Burchardus cum Reginonem compilaret, maluit quæ hinc accipiebat capita tribuere conciliis quibusdam, aut Patribus antiquis, quam regibus nostris; quod Francorum appellatio, qua Reginonis atque Witichindi etiamnum ævo gloriabantur reges Germanorum, usurpari desiisset ætate Burchardi, adeoque exuta a Saxonibus esset omnis Capitularium istorum reverentia. Burchardus enim*

semel tantum cap. 218 et 219 libri primi citat capitula Karoli Magni, sic ut addat illa ab episcopis collaudata esse apud Aquisgranum, alioqui forsitan his non usus. Illud vero Burchardus sibi præstitisse videtur, ut capitula sumpta ex auctoribus qui non essent vel summi pontifices, vel synodi, vel Patres satis noti et celebres, non sui cujusque auctoris, sed alio celebriori nomine allegaret. Quæ animadversio perutilis erit in legendis collectionibus Burchardo posterioribus, ex gr. Ivonis et Gratiani, qui plura ejusdem generis ex Burchardo receperunt. Illam porro laudem huic collectioni omnes tribuunt; quod methodum satis aptam sequatur, ac præterea canones aliquot conciliorum Germaniæ posterioris temporis contineat, qui vel in rarissimis codicibus inveniuntur, vel etiam lectiones præferunt optimas, ex quibus vulgati emendari queunt.

6. Duo tandem omittere nolumus. Primo in bibliotheca Vaticana sine auctoris nomine exstat vetus codex 4227 inscriptus *Corrector et Medicus*, cui similem in bibliotheca Parisiensi S. Victoris vidit etiam Jacobus Petit, ac ex eodem excerptum dedit in Pœnitentiali Theodori tom. I, pag. 358.

A Hic autem ad Burchardi collectionem pertinet, in qua est liber decimus nonus eodem titulo prænotatus, ut vel ex titulis in Burchardi præfatione antea descriptis liquet. Secundo in ms. Vat. 3830 sæculi XI exhibetur Pœnitentiale in quo leguntur interrogationes faciendæ a confessariis cum taxatione pœnitentiæ. Hæc omnes interrogationes ad verbum exscriptæ leguntur in eodem Burchardi libro XIX, cap. 5. Solum in hoc capite Burchardiano plures sunt quam in laudato codice. Interrogationum paragraphi, quos vitandæ confusionis causa numeris computavimus atque distinximus, apud Burchardum sunt centum et nonaginta quatuor. In eo autem codice interrogationes eædem sunt ac in laudato capite quinto Burchardi a num. 1 usque ad num. 59, qui incipit: *Violasti sepulcrum*. Dein apud Burchardum abundant sequentes numeri a 60 usque ad n. 103 inclusive, qui inscribuntur *de arte magica, de sacrilegio, de gula et ebrietate, de irreligiositate, item de arte magica, de superstitione et item de arte magica*. Hi omnes numeri desunt in memorato codice, qui post illa numeri 59, *Violasti sepulcrum*, etc., subdit: *Concubuisti cum sorore uxoris tuæ*, etc., uti apud Burchardum num. 104, et sequitur usque ad num. 152, *Credidisti, quod quidam credere solent, quod sint agrestes feminæ*, etc. Omittit autem quæ in fine hujus numeri apud Burchardum adjiciuntur: *In istis omnibus supradictis debent sacerdotes*, etc., ac præterea ignorat sequentem numerum 153, cujus initium est: *Fecisti ut quædam mulieres in quibusdam temporibus*, etc. Mox idem codex productis numeris apud Burchardum 154, 155 et 156, præterit sex numeros sequentes a num. 157, *Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut cum filio tuo parvulo*, etc., usque ad num. 162. Profert autem numerum 163, *Interfecisti filium vel filiam*, etc., cum duobus sequentibus. caret num. 166, *Gustasti de semine*, etc. Tum descripto numero 167, *Bibisti chrisma*, etc., omittit cæteros quatuordecim a num. 168 usque ad 181, atque concludit cum Burchardianis numeris 182, *Oppressisti infantem*, et 183, *Invenisti infantem*. Burchardus addit in fine undecim numeros, qui in codice non reperiuntur. Pœnitentiale hujus codicis Germanicis Ecclesiis usitatum indicant inter cæteros duo numeri, in quibus Theutonice locutionis fit mentio. Num. 30, *quod Theutonice corina vocatur*; et quæ num. 151 apud Burchardum efferuntur, *quod vulgaris stultitia Werwolff vocat* in codice exprimuntur sic: *quod theutonice Werwol vocatur*. Facile autem ex dictis conjicere licet Burchardum hoc Pœnitentiale apud suos receptum collectioni inseruisse, et ex aliis Pœnitentialibus addidisse quæ in eo desiderantur.